

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ
НАУКА У БЕОГРАДУ

РЕФЕРАТ О КВАЛИФИКОВАНОСТИ КАНДИДАТА И
ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ДОКТОРСKE
ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторанткиња: Миња Марђоновић

Предложена тема: Конструкција романтичне љубави у српском грађанском друштву друге половине 19. века

Коментори: проф. др Слободан Г. Марковић, ФПН – УБ, и др Ивана Пантелић, ИСИ

НН Веће Факултета политичких наука формирало је на седници одржаној 9. јула 2026. комисију за оцену научне заснованости теме докторске дисертације „Конструкција романтичне љубави у српском грађанском друштву друге половине 19. века“ кандидаткиње Миње Марђоновић, у саставу проф. др Марина Симић, ФПН – УБ, проф. др Слободан Г. Марковић, ФПН – УБ, др Ивана Пантелић, виша научна сарадница, Институт за савремену историју, и доц. др Милош Ничић, ФПН – УБ.

Комисија подноси следећи извештај НН Већу ФПН:

1. Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

Миња Марђоновић је завршила основне академске студије политикологије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. На истом факултету завршила

је мастер академске студије културологије – Студије рода, одбранивши мастер рад под насловом „Ема Голдман о браку и слободној љубави“.

Током академског усавршавања похађала је Алтернативни програм женских студија Центра за женске студије и истраживања рода, Школу људских права Београдског центра за људска права, програм „Увод у квир теорију“ Центра за квир студије, Универзитет социјалдемократије Фондације Фридрих Еберт, као и бројне домаће и међународне програме посвећене људским правима, родној равноправности, феминистичкој теорији и регионалној сарадњи.

Њена истраживачка интересовања обухватају студије културе, родне студије, историју емоција. У оквиру ових интересовања објавила је научни рад „Феминистички концепт слободне љубави: Ема Голдман“ у часопису *Hereticus* (2022), као и рад „Аутобиографија као теорија – Ема Голдман, слободна љубав и политика неприпадања“ у часопису *Политичка ревија* (2026, Online First, DOI: 10.5937/pr88-64314). Рад „Институција брака као политичко-правни механизам: уговор, држава и феминистичка критика“ објављује се у часопису *Књиженство*, број 16 (2026).

Ауторка је романа *Јефимија, жена која чека* и *Јефимија, жена која неће*, у којима тематизује питања љубави, брака, сексуалности, репродуктивних права и женске аутономије. Ауторка је и документарног филма „Кисмет“, реализованог у оквиру пројекта Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС).

Говори енглески језик, а служи се италијанским језиком.

2. Предмет и циљ дисертације

Предлог докторске дисертације кандидаткиње Миње Марђоновић заснован је на мултидисциплинарном приступу који повезује студије културе, студије периодике, историју емоција, родне теорије и теорије афекта, а у циљу анализе конструкције романтичне љубави у српском грађанском друштву друге половине 19. века.

Предмет истраживања кандидаткиње је романтична љубав као културно и друштвено историјски конструисан феномен, посматран кроз однос између нормативних модела и конкретних друштвених пракси. У том смислу, љубав се не разуме као универзална и приватна емоција, већ као део ширег друштвеног поретка у којем учествује у обликовању родних идентитета, моралних норми и образаца интимности (Illouz 1997, 17–22), при чему се, ослањајући се на теорије афекта, емоције

сагледавају као релациони феномени који се шире друштвом и који учествују у производњи и одржавању друштвених односа моћи, као и у нормативном усмеравању субјеката ка одређеним идеалима, попут среће и пожељних облика интимности (Ahmed 2014, 1–3; Ahmed 2010, 21–49).

Теоријски оквир истраживања ослања се на мултидисциплинарне увиде о роду и сексуалности. Анализа Волфганга Шмалеа (Wolfgang Schmale) о историји мушкости, заснована на концепту хегемоне мушкости Рејвин Конел (Raewyn Connell), омогућава разумевање мушкости као историјски и друштвено конструисаног модела који нормира родне односе и очекивања у сфери љубави, брака и сексуалности (Connell 1995, 76–81). У том контексту, род се, ослањајући се на истраживања Џоан Скот (Joan Scott), сагледава као аналитичка категорија која означава примарни начин означавања односа моћи, чиме се омогућава тумачење љубави, брака и сексуалности као поља у којима се ти односи артикулишу и одржавају (Scott 1986, 1067–1068).

Овај нормативни оквир додатно се разматра кроз теорију полног уговора Керол Пејтмен (Carole Pateman), која указује на институционалне механизме репродукције родне хијерархије кроз брак и друштвене односе (Pejtmen 2001, 125–130). У оквиру класичних теорија друштвеног уговора, нарочито код Џона Лока (John Locke), долази до раздвајања политичке и породичне сфере, при чему породични односи задржавају хијерархијску структуру власти чиме се брак може анализирати као кључна институција регулације родних односа (Pejtmen 2001, 60–63). Овај институционални оквир може додатно да се разуме кроз увид Карен Офен (Karen Offen), која указује да је „мушка хегемонија уписана у владајуће законе, институције и праксе“ (Offen 2000, 83).

Истовремено, полазећи од анализа Питера Геја (Peter Gay), грађанска култура 19. века не посматра се као хомогени и доследни систем норми, већ као простор унутрашњих контрадикција између јавно прописаног морала и приватних пракси (Gay 2002, 91–131). Ова перспектива омогућава да се романтична љубав анализира не само као механизам репродукције друштвених норми, већ и као простор њиховог преговарања и преиспитивања.

Емпиријски корпус истраживања обухвата пре свега периодичку, књижевне текстове, мемоаре и дневнике. Студије периодике омогућавају анализу начина на који су идеје о љубави, моралу, роду и сексуалности артикулисане у јавном дискурсу, као и начина на који су те норме дистрибуиране међу различитим друштвеним слојевима,

што је у складу са савременим приступима студија периодике, који периодiku посматрају као простор формирања јавности и артикулације друштвених норми (Бараћ 2015, 48–53). Истовремено, периодика се посматра и као простор у којем се испољавају контрадикције између нормативних модела и њихових друштвених артикулација (Бараћ 2015, 56–57). У том погледу, приватне праксе не третирају се као непосредно доступна стварност, већ као наративно посредована искуства, у складу са савременим приступима анализи личних наратива који наглашавају њихову конструктивну и родно условљену природу (Summerfield 2019, 5–8).

Посебан значај имају часописи и листови попут *Младе Србадије*, *Јавора* и *Бубња*, као и женски листови *Женски свет* и *Домаћица*, који омогућавају увид у различите дискурзивне регистре љубави и родних односа. Реч је о књижевним, културним и друштвеним листовима друге половине 19. века, који су излазили у различитим периодима и представљали значајне медије формирања јавног мњења и грађанских вредности. Док су листови попут *Младе Србадије*, *Јавора* и *Бубња* били усмерени ка широј читалачкој публици и обухватали књижевне и друштвене теме, женски листови, попут *Женског света* и *Домаћице*, имали су израженију нормативно-педагошку функцију у обликовању родних улога, морала и модела понашања. У тим изворима могуће је пратити како се љубав обликује као морална дужност, али и као простор нових облика емотивности и друштвене критике, посебно у текстовима Драге Дејановић¹ књижевнице и јавне делатнице друге половине 19. века.

Поред деветнаестовековне периодике, значајан део корпуса чине књижевни текстови, попут *Девојачког романа* Драге Гавриловић², књижевнице с краја 19. века, као и путописи Јелене Димитријевић³, књижевнице и жене путописца с краја 19. и

¹ Драга Дејановић (1840–1871) била је српска књижевница, учитељица и јавна делатница, чији текстови обухватају питања образовања жена, брака и друштвеног положаја жена у 19. веку. Њени радови представљају значајан извор за проучавање раних облика артикулације родних питања у српском грађанском друштву. О њеном животу и делу видети: Žarka Svirčev, *Portret prethodnice: Draga Dejanović*, Већеј: Gradsko pozorište Већеј, 2018.

² Драга Гавриловић (1854–1917) била је српска књижевница, ауторка првог српског романа написаног од стране жене. Њено дело пружа значајан увид у представе о женском искуству, браку и друштвеним очекивањима у српском грађанском друштву краја 19. века. О њеном животу и делу видети: Светлана Томић (ур.), *Valorizacija razlike: Zbornik radova sa naučnog skupa o Dragi Gavrilović (1854–1917)*, Beograd: KIZ Altera, 2013.

³ Јелена Димитријевић (1862–1945) била је српска књижевница и жена путописац, чији текстови нуде увид у родне односе, културне разлике и положај жена у различитим друштвеним контекстима, посебно у оквиру османског и српског друштва. О њеном животу и делу видети: *Knjiženstvo: teorija i istorija ženske književnosti na srpskom jeziku do 1915. godine*, одредница „Jelena J. Dimitrijević“, доступно на: <http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/autorka/jelena-j-dimitrijevic> (приступљено 6. 6. 2026).

почетка 20. века, који омогућавају анализу родних и културних разлика и њихових интерпретација из женске перспективе.

Анализа ових извора омогућава праћење процеса културног трансфера, кроз које српско друштво усваја и трансформише западноевропске моделе грађанске љубави и морала, пре свега из Француске, Енглеске и Хабзбуршке монархије. Ови процеси одвијају се у оквиру шире динамике европеизације (Markovich, 2023; 2025). Ова динамика може се пратити и на нивоу институционалних облика, посебно у домену брака, као кључне институције регулисања родних односа и интимности, чије правне и друштвене трансформације у српском друштву 19. века анализира Александра Вулетић (2008).

Истовремено, потребно је имати у виду садржајна ограничења доступних извора, будући да су они знатно богатији за урбане средине, док рурални контекст остаје слабије документован, што представља општи проблем истраживања модернизације и европеизације у Србији 19. века.

Додатни извор чине мемоари и дневници јавних и културних актера и актерки, који омогућавају увид у приватну сферу и индивидуалне емоционалне праксе. Посебан значај имају дневници Николе Крстића⁴ и Танасија Миленковића⁵, као и мемоари Савке Суботић⁶ и краљице Наталије Обреновић⁷, који пружају увид у начине на које се лична искуства љубави, брака и друштвених очекивања обликују у односу на доминантне норме.

На основу овако дефинисаног теоријског и емпиријског оквира, циљ истраживања јесте да анализира како су романтична љубав, схваћена као културно и историјски варијабилан концепт (Башић 2021, 71–72), брак и сексуалност обликовани у српском грађанском друштву друге половине 19. века, на који начин су се кроз њих репродуковали и преиспитивали родни поретци, као и како су јавни дискурси и приватне праксе међусобно деловали у формирању образаца интимности.

⁴ Никола Крстић (1829–1902) био је српски правник и државни службеник, а његови дневници представљају значајан извор за проучавање свакодневног живота и друштвених односа у Србији друге половине 19. века.

⁵ Танасије Миленковић (1852–1918) био је српски чиновник, чији дневнички записи пружају увид у приватне и друштвене аспекте живота у српском грађанском окружењу.

⁶ Савка Суботић (1834–1918) била је српска добротворка и јавна делатница, чији мемоари осветљавају положај жена и друштвене односе у српском друштву 19. века.

⁷ Наталија Обреновић (1859–1941), кнегиња и краљица Србије, у својим мемоарима пружа увид у дворски живот, брачне односе и родне норме у елитним друштвеним слојевима.

Посебна пажња посвећује се односу између нормативних идеала и конкретних друштвених пракси, укључујући феномен проституције, који се анализира као кључни показатељ постојања двојакних моралних стандарда у грађанском друштву. Истраживање посебну пажњу посвећује питању постојања двоструких моралних стандарда у погледу родно диференциране сексуалности, при чему се мушка сексуална слобода у јавном дискурсу често толерише и легитимише, док се женска сексуалност нормативно ограничава и морално санкционише. Истовремено, овај феномен се сагледава и кроз призму већ дефинисаног двојаког морала, односно кроз раздвајање између јавно нормираног моралног поретка и приватних пракси које од тих норми одступају (Mišambled 2016, 178–179, 191). На тај начин, двоструки морални стандарди функционишу унутар ширег оквира двојаког морала, где се јавни дискурс о чедности, брачној верности и моралној исправности налази у напетости са стварним обрасцима понашања у сфери интиме. Овакво појмовно разграничење омогућава прецизнију анализу контрадикција грађанског друштва, у којем се родни поредак истовремено репродукује кроз нормативне забране и дестабилизује кроз свакодневне праксе које те забране поткопавају.

Коначно, истраживање тежи да идентификује механизме културног трансфера и локалне адаптације кроз које су западноевропски модели љубави и моралног понашања интегрисани у српски друштвени контекст, чиме се формира специфичан, хибридни модел грађанске интимности и родних односа у српском грађанском друштву.

Категоријално-појмовни апарат

Појам романтичне љубави у овом истраживању анализира се као културни конструкт који повезује индивидуалну субјективност са грађанском идеологијом моралног и друштвеног поретка. Ослањајући се на Ив Илуз (Eve Illouz) романтична љубав се не посматра као спонтано и природно осећање, већ као културно посредована пракса чија су значења обликована медијима, потрошачком културом и ширим друштвеним структурама (Illouz, 1997, 17–22). Полазећи од концепта „структуре осећања“ Рејмонда Вилијамса (Raymond Williams), љубав се тумачи као место укрштања доминантних, резидуалних и емергентних вредности грађанске културе (Williams 1977, 121–135). Овај концепт омогућава да се емоције не посматрају као унутрашња стања, већ као културно регулисане праксе, што разрађује и Вилијам Реди

(William Reddy) (Reddy 2001, 97–106). У том смислу, емоције се могу разумети и као афективне праксе које циркулишу унутар друштвених односа и учествују у обликовању колективних норми и вредности (Ahmed, 2014, 8–12).

Конструкција романтичне љубави у српском грађанском друштву друге половине 19. века сагледава се као резултат сложеног процеса културног трансфера, у којем долази до преплитања увезених грађанских модела са локалним друштвеним нормама и моралним вредностима (Simić 2023b, 93–108). У том смислу, љубав се не може разумети као универзална категорија, већ као историјски специфичан наратив који се трансформише у конкретном друштвеном контексту. На тај начин, романтична љубав се у овом истраживању не посматра изоловано, већ као чвориште у којем се укрштају механизми родне регулације, моралне норме и друштвене праксе, што омогућава анализу њене улоге у ширем процесу формирања грађанског друштва.

Увођење концепта хегемоне мушкости, развијеног код Конел и даље разрађеног у историјским анализама Волфганга Шмалеа, омогућава разумевање мушкости као друштвено конструисане и историјски варијабилне категорије.⁸ Имајући у виду да ови модели мушкости у српски контекст продиру посредством културног трансфера, они се не преузимају механички, већ се трансформишу у процесу хибридизације. Хибридизација се у овом истраживању разуме као процес у којем доминантни културни обрасци бивају селективно усвајани, преобликовани и интегрисани у локалне системе значења, што доводи до формирања специфичних конфигурација родних и емотивних односа (Bhabha, 1994 ; Burke, 2009).

У српском друштву 19. века овај процес одвија се у оквиру снажног утицаја патријархалног морала и религијских институција. Све до 1945. године, грађански брак у Србији функционише у оквиру црквеног система, што значи да се правна и морална регулација брака ослања на норме Српске православне цркве (Cvejić-Jančić 2009, 66). Отуда очинска, односно мужевљева власт представља темељ не само породичног већ и правног поретка, кодификованог у Српском грађанском законiku из 1844. године (Cvejić-Jančić 2009, 63). Одредбе овог законика јасно указују на институционалну неједнакост унутар брака. Тако се прописује да је муж дужан да издржава своју жену

⁸ Поред хегемоне мушкости, Шмале разликује и „компликовану“ и „потиснуту“ мушкост, чиме указује на унутрашње хијерархије и тензије унутар самог појма мушкости (Šmale, 2003).

за живота, али и након смрти, уколико она задржи његово име, што упућује на правно регулисану зависност жене од мужевљеве породице.⁹

У ширем европском контексту, овај период обележава доминација викторијанског моралног модела, који подразумева строгу регулацију сексуалности и јасну поделу родних улога. Жене се конструишу као морално чисте, пасивне и везане за приватну сферу, док се мушкарци позиционирају као носиоци јавног живота и ауторитета. Како показује Робер Мишамблед, овај модел не доводи до стварног сузбијања сексуалности, већ до њене двоструке организације — јавне контроле и приватне експанзије. У том контексту долази до изразите дихотомије између нормативног морала и стварних пракси. Док се у јавном дискурсу афирмише идеал умерености и брачне сексуалности, у приватној сфери долази до ширења проституције, ванбрачних односа и скривених облика интимности. Како показује Питер Геј, грађанска култура 19. века истовремено је производила строге моралне норме и омогућавала одређени степен еротске праксе, нарочито унутар брака, што указује на структурни јаз између идеала и друштвене стварности (Gay 2002, 77–78).

Овај парадокс може се јасно пратити и у српском контексту, уз напомену да узансе викторијанског типа сексуалне моралности долазе, уз одређено закашњење у Србију. Дневници првог београдског начелника полиције, Николе Крстића, представљају драгоцен извор за анализу приватних емоционалних пракси, показујући како појединац истовремено учествује у репродукцији јавног морала и његовом кршењу. Његови записи сведоче о постојању интимних односа, емотивних конфликта и сексуалних пракси које одступају од доминантних норми (Крстић 2005, II, 92-94). Сличне увиде пружају и записи првог школованог београдског полицајца Танасија Миленковића, који указују на ширење проституције у Београду и њено постепено прихватање у различитим друштвеним слојевима. Миленковић експлицитно указује на трансформацију друштвених норми, бележећи да: „Српкиње су се гнушале тога стиднога посла. А сада се тога примају чак и девојке са села“ (Milenković 2023, III sveska, 152). Овај запис сведочи о процесу ширења пракси које су раније биле маргинализоване, али и о продору урбаних образаца понашања у шири друштвени контекст. Истовремено, он потврђује тезу о постојању структурног јаза између нормативног моралног оквира и стварних друштвених пракси, што представља једну од кључних аналитичких линија овог истраживања. О томе сведочи и случај

⁹ Српски грађански законик (1844), члан 412.

београдске проститутке Кате Несибе, која је током прве половине 19. века водила правну борбу за сопствена права, указујући на противречности између нормативног моралног поретка и стварних друштвених пракси (Janaković i Mihajlović 2014). Њен случај показује да проституција није у првој половини 19. века маргинална девијација, већ интегрални елемент друштвеног система који истовремено производи и прикрива сопствене моралне тензије.

Паралелно са овим процесима, у европском и српском контексту развија се и рана феминистичка мисао. Карен Офен показује да се „женско питање“ артикулише у Европи и пре 19. века, и у оквиру просветитељства (Offen 2000, 25–40), док у српском контексту Светозар Марковић бележи да оно постаје тема јавног дискурса тек у другој половини 19. века (Марковић 1987, 68). Значај мисли Светозара Марковића о браку и женској еманципацији истиче и анализа Ане Столић о феминистичким аспектима његове друштвене мисли (Столић 2015, 49–60).

Феминистичке идеје у овом периоду често се јављају у оквиру критике брака као институције. У том смислу, значајна је и веза са европским радикалним феминизмом, где ауторке попут Моне Керд (Mona Caird) заступају концепт слободног брака заснованог на равноправности и аутономији партнера (Heilmann 1966, 69–70). Ове идеје налазе одјек и у српској интелектуалној средини, нарочито у текстовима Драге Дејановић (*Еманципација Српкиња, Две-три речи Српкињама, Српским мајкама*) (Дејановић 1871).

У овом истраживању, појам феминизма користи се у ширем историјском значењу, као сваки облик јавног деловања усмерен на побољшање положаја жена, без обзира на терминолошку самосвест актера (Offen 2000, 45–50). У том смислу, Офен указује и на разлику између индивидуалистичких и релационих приступа феминизму: први наглашавају правну једнакост и индивидуална права жена, док други полазе од друштвених односа полова и усмеравају се ка трансформацији тих односа, а не само ка формалној једнакости (Offen 2000, 19–25).

На основу овако дефинисаног категоријално-појмовног апарата, романтична љубав се посматра као динамичко поље у којем се укрштају родни односи, моралне норме, културни трансфери и индивидуалне праксе. Управо у том пресеку постаје могуће анализирати како се у српском грађанском друштву друге половине 19. века формирају специфични облици интимности, као резултат континуираног преговарања између нормативних идеала и друштвене стварности.

Предмет овог истраживања — конструкција романтичне љубави у српском грађанском друштву друге половине 19. века — обухвата низ културних, друштвених и институционалних чинилаца који обликују искуство и дискурс о љубави, браку и родним улогама. Романтична љубав се у том смислу сагледава као културно посредована емоција и друштвена норма, у којој се индивидуална жеља конституише у односу на друштвена очекивања и нормативне обрасце понашања. У том смислу, ова очекивања функционишу унутар хетеронормативног оквира, који дефинише легитимне облике интимности и истовремено маргинализује или санкционише алтернативне облике сексуалности.

Брак и полни уговор посматрају се као институционализовани механизми репродукције родне хијерархије и контроле женског тела, док хегемона мушкост функционише као нормативни оквир који дефинише друштвено прихватљиве моделе мушког понашања у оквиру грађанског поретка, на основу којег се истовремено (про)изводе и друштвено неприхватљиве норме женског понашања. Институционални чиниоци, укључујући црквено регулисање брака, правни оквир и моралне наративе које посредује периодика, обликују како јавни тако и приватни дискурс о љубави и сексуалности. У том контексту, сексуалност и проституција не представљају девијацију система, већ функционишу као његов конститутивни део, указујући на емпиријску артикулацију већ дефинисаног двојаког морала, као раздвајања јавног, нормативно прописаног моралног поретка и приватних пракси које од тих норми одступају.

Анализа наведених чинилаца омогућава сагледавање романтичне љубави у ширем контексту културне модернизације, родне неједнакости и моралног режима српског грађанског друштва у другој половини 19. века. У том контексту, посебан значај има рана артикулација концепта женске еманципације у јавном простору, како кроз деловање организација и интелектуалних кругова, тако и кроз периодику, у којој се први пут систематски заговара родна равноправност и образовна, политичка и економска еманципација жена.¹⁰ Ови процеси одвијају се у дијалогу са ширим европским интелектуалним токовима, у оквиру којих се већ од 18. века артикулишу

¹⁰ Уједињена омладина српска (1866–1871) представљала је прву организацију у српском друштву која је у свом статуту предвиђала могућност чланства жена и јавно заговарала родну равноправност, укључујући право жена на образовање, политичко учешће и економску самосталност (Vuletić 1998, 235–250).

критике положаја жена и механизма њихове друштвене подређености¹¹, док се сам појам феминизма као аналитичка и политичка категорија уобличава тек крајем 19. века.¹²

Научно-дисциплинарно одређење предмета истраживања

Дисертација се дисциплинарно одређује као мултидисциплинарно истраживање у оквиру студија културе, са снажним упориштем у културно-историјској анализи, историји емоција и родној теорији. Истраживање је усмерено на проучавање емоционалних и моралних режима грађанског друштва 19. века, као и на анализу начина на који се кроз њих конструишу родни односи, обрасци интимности и шири друштвени поредак.

Циљеви истраживања

Циљ дисертације је да се аналитички истражи како је у грађанској култури Србије друге половине 19. века обликована и нормирана романтична љубав, и како је она учествовала у конструисању родних идентитета, моралних норми и културних образаца емоција. Посебна пажња посвећена је вези између јавног дискурса периодике и приватних искустава, на примеру дневника и мемоара, како би се сагледала напетост између индивидуалних осећања и друштвено регулисаних норми. Истраживање тежи да покаже како су емоције, љубав и морал историјски обликоване категорије, те да допринесе разумевању културне регулације осећања и родних односа у контексту процеса грађанске модернизације Србије.

¹¹ Рана артикулација женског питања у европском контексту може се пратити још у 18. веку, када ауторке попут Шарлоте Норденфлихт (Hedvig Charlotta Nordenflycht) критикују друштвене механизме потчињавања жена и указују на улогу васпитања и културних норми у производњи родне неједнакости (Ofen 2000, 40).

¹² Термини „феминизам“ и „феминисткиња“ појављују се тек крајем 19. века; једна од првих која их користи била је Ибертина Оклер (Hubertine Auclert), која од 1882. године у свом листу *La Citoyenne* (*Грађанка*) њима означава политичко деловање за права жена. Термини се шире европским јавним простором током 1890-их година (Ofen 2000, 19–20).

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

УВОД

ПРВИ ДЕО

Грађанска култура и модернизација у Србији у 19. веку

- 1.1. Европски грађански морал 19. века: лице и наличје викторијанског морала
- 1.2. Процеси модернизације: европски културни трансфер у српском друштву
- 1.3. Хибридни карактер грађанске културе: спој западноевропских модела и локалних патријархалних образаца
 - 1.3.1. Српска патријархална породица: обавезе и дужности супружника у грађанском браку
 - 1.3.2. Српски грађански законик и црквено право као оквир родних односа
- 1.4. Настајање грађанске институције брака у модерној Србији

ДРУГИ ДЕО

Романтична љубав као културна норма

- 2.1. Наратив романтичне љубави у српској периодици
- 2.2. Лице и наличје грађанског Београда: студија случаја дневника Николе Крстића
- 2.3. Напетост између индивидуалне жеље и друштвене дужности у мемоарској грађи: мемоари Савке Суботић и Наталије Обреновић
- 2.4. Романтична љубав као културни трансфер: *Девојачки роман*

ТРЕЋИ ДЕО

Сексуалност и проституција као механизми друштвене контроле

- 3.1. Сексуалност као механизам културне и друштвене регулације
 - 3.1.1. Двојак и двоструки морал у оквиру грађанског поретка
 - 3.1.2. Регулација сексуалног понашања у српском грађанском друштву
 - 3.1.3. Хетеронормативност и друштвена санкција девијације
- 3.2. Проституција као структурни елемент грађанског друштва
 - 3.2.1. Проституција као „додатак дому“
 - 3.2.2. Правна регулација проституције у Србији 19. Века
- 3.3. Морал, контрола и друштвена пракса: случај Танасија Миленковића

ЧЕТВРТИ ДЕО

Емоције и родни систем

- 4.1. Емоције као културне праксе: теоријски и историјски оквир
- 4.2. Дискурзивно обликовање осећања: љубав, стид, чедност и пожуда
- 4.3. Женска периодика и формирање емоционалних режима: јавна и поетска реч Драге Дејановић

ПЕТИ ДЕО

Слободна љубав као критика грађанског поретка у другој половини 19. века

- 5.1. Феминистички концепт слободне љубави у европском и српском контексту
- 5.2. Женска периодика као медиј артикулације слободне љубави: Драгиња Гавриловић
- 5.3. Слободна љубав као културна критика романтичних норми: Јелена Димитријевић

ЗАКЉУЧАК

ЛИТЕРАТУРА

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

Кандидаткиња се определила да формулише четири истраживачка питања на које њена дисертације треба да одговори.

1. На који начин су западноевропски модели грађанске љубави и моралних норми (Енглеска, Француска, Хабзбуршка монархија) утицали на формирање српског грађанског дискурса о љубави, браку и сексуалности?

Ово питање испитује процес културног трансфера и адаптације, анализирајући како су идеје из Француске револуције, викторијанског морала и средњоевропских модела грађанске мушкости и женскости пренете у локални контекст.

2. Како се романтична љубав повезивала са институционализацијом брака и правним нормама у Србији друге половине 19. века, укључујући питање развода и права жена?

Ово питање истражује везу између приватног емоционалног живота и јавног, институционалног оквира, посебно у контексту грађанског и црквеног права.

3. На који начин су родне норме и хегемона мушкост обликовали представе и праксе романтичне љубави, сексуалности и брачних односа?

Питање испитује како су доминантни културни модели мушкости и женскости (хегемона мушкост и патријархални полни уговор) утицали на понашање и очекивања у љубавним и брачним односима.

4. Како се приватна и јавна сфера љубави и сексуалности разликовала у грађанској култури, и на који начин је морал био подељен између ових сфера?

Ово питање истражује контрадикције између норми јавног грађанског морала и стварних приватних пракси.

5. Методе истраживања

Дато историографско истраживање заснива се на методолошком оквиру студија културе и примени квалитативне анализе периодике, дневника, мемоара и одабраних књижевних дела као извора за проучавање конструкције романтичне љубави у српском грађанском друштву 19. века. Овај приступ омогућава повезивање различитих типова извора са доминантним нормама, традиционалним праксама и емергентним моделима сентименталности, при чему се љубав анализира као друштвено и културно конструисан феномен. На тај начин истражује се однос између индивидуалног искуства и ширих културних и моралних структура.

Полази се од претпоставке да се значења романтичне љубави формирају у конкретном историјском контексту, те се настоје утврдити везе између анализираних феномена и друштвено-политичких и економских околности у којима они настају и функционишу.

Методолошки оквир истраживања заснива се превасходно на анализи наратива, која омогућава испитивање начина на које се љубав, морал и родни односи артикулишу у различитим типовима извора. Овај приступ усмерен је на реконструкцију значења, образаца приповедања и начина представљања емоција унутар конкретног културног

контекста, при чему се посебна пажња посвећује напетостима између индивидуалног искуства и нормативних културних образаца.

Анализа наратива допуњује се елементима анализе дискурса, у мери у којој омогућава сагледавање ширих нормативних оквира и културних матрица које дефинишу поље могућег говора о љубави, браку и сексуалности. На тај начин омогућено је повезивање индивидуалних приповедних структура са доминантним моралним и друштвеним нормама.

Посебно место у истраживању заузима анализа периодике, која се не посматра искључиво као историјски извор, већ као активан простор културне производње значења. Периодика се анализира као медиј кроз који се обликују и регулишу представе о љубави, браку, сексуалности и родним улогама у грађанском друштву друге половине 19. века, са посебним фокусом на процесе културног трансфера, односно адаптације западноевропских модела у локални контекст.

Поред периодике, у истраживање се укључују мемоари Савке Суботић и Наталије Обреновић, као и дневници Николе Крстића и Танасија Миленковића — који се анализирају као студије случаја. Кроз квалитативну интерпретативну анализу ових извора испитује се начин на који се грађански морал и нормативни обрасци љубави рефлектују у личним доживљајима, афективним односима и свакодневним праксама. Овај микроаналитички приступ омогућава упоређивање јавног дискурса о љубави и моралу, артикулисаног у периодици, са његовим приватним одразом у дневничким и мемоарским записима, чиме се открива сложеност културне регулације емоција у грађанском друштву.

Истраживање укључује и контекстуалну анализу, којом се анализирани извори смештају у шири историјски, правни и институционални оквир 19. века. У том смислу, посебна пажња посвећена је правним и црквеним прописима о браку, положају жена и породичним односима, као и образовним и моралним дискурсима који су учествовали у обликовању грађанске идеологије.

Комбиновањем анализе наратива, елемената анализе дискурса и контекстуалног приступа, методолошки оквир омогућава целовито сагледавање начина на које су се у грађанској култури Србије друге половине 19. века конструисали емоционални режими, родни идентитети и моралне норме које су дефинисале љубав, брак и сексуалност.

6. Очекивани резултати и научни допринос

Научни допринос истраживања

Истраживање има за циљ да кроз повезивање периодичних извора и приватних записа реконструише емоционалне и моралне режиме грађанског друштва Србије у другој половини 19. века. У том оквиру, разрађује се концепт романтичне љубави као културне норме и места преплитања традиционалних и модерних вредности, при чему се љубав анализира као кључна категорија у процесу обликовања родних односа и грађанског морала.

Дисертација пружа нову перспективу у проучавању историје рода и хегемоне мушкости, сагледавајући их у контексту културних и друштвених трансформација које прате процес модернизације Србије. Посебан научни допринос огледа се у методолошком повезивању анализе периодике и его-докумената, чиме се отвара могућност за сложеније разумевање односа између јавних дискурса и приватних искустава. На тај начин, истраживање доприноси даљем развоју мултидисциплинарних приступа у оквиру историје емоција, културне историје и родних студија.

Друштвени допринос истраживања

Дисертација има друштвени значај јер омогућава дубље разумевање историјских процеса који су обликовали емоционалне, моралне и родне норме у српском друштву. Анализа романтичне љубави, брака и сексуалности кроз јавне и приватне изворе доприноси сагледавању културних образаца који и даље утичу на савремене представе о партнерству, љубави и родним улогама.

Резултати истраживања могу имати примену у образовном и културном контексту, посебно у интерпретацији историјских корена савремених родних односа, као и у подстицању критичког преиспитивања нормативних модела који обликују друштвене праксе.

Списак одабране литературе

- Abot, Elizabet. 2014. *Istorija braka*. Beograd: Geopolitika.
- Ahmed, Sara. 2010. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.
- Ahmed, Sara. 2014. *The Cultural Politics of Emotion*. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Asun, Pol-Loran. 2017. *Lakan*. Loznica: Karpos.
- Barać, Stanislava (2015). *Feministička kontrajavnost: žanr ženskog portreta u srpskoj periodici 1920–1941*. Beograd: Institut za književnost i umetnost (Serija: Istorija srpske književne periodike, 26). (ćirilčni tekst)
- Bašić, Ivana (2021). *Ljubavne niti: koncepti ljubavi u evropskoj i srpskoj kulturi*. Beograd: Etnografski institut SANU. (ćirilčni tekst)
- Benjamin, Jessica. 1988. *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination*. New York: Pantheon Books.
- Bešić, Miloš. 2019. *Metodologija društvenih naka*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Blagojević, Jelisaveta i Olga Dimitrijević (ur.). 2014. *Među nama: neispričane priče gej i lezbejskih života*. Beograd: Hartefakt Fond.
- Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994.
- Burke, Peter. *Cultural Hybridity*. Cambridge: Polity Press, 2009.
- Bok, Gizela. 2005. *Žena u istoriji Evrope: Od srednjeg veka do danas*. Beograd: CLIO.
- Burns, Angela Mary. 2000. *Professions of love: the discursive construction of love and romance in intimate heterosexual relationships*. PhD thesis, The Open University.
<https://oro.open.ac.uk/54177/1/323261.pdf>
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Dejanović, Draga. 1871. *Javno predavanje: Emancipacija Srpkinja*. Objavljeno u *Mlada Srbadija*.
- Dejanović, Draga. 1871. *Javno predavanje: Dve tri reči srpkinjama*. Objavljeno u *Mlada Srbadija*.
- Dejanović, Draga. 1871. *Javno predavanje: Srpskim majkama*. Objavljeno u *Mlada Srbadija*.
- Deretić, Nataša. 2011. *Ustanova braka u kontekstu društveno ekonomskih dešavanja u Srbiji u 19. veku*, 2011. <https://singipedia.singidunum.ac.rs/izdanje/40603-ustanova-braka-u-kontekstu-drustveno-ekonomskih-desavanja-u-srbiji-u-xix-veku>, Naučni skup.
- De Bovoar, Simon. 1982. *Drugi pol I: Činjenice i mitovi*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- De Bovoar, Simon. 1982. *Drugi pol II: Životno iskustvo*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Dimitrijević, Jelena J. 2022. *Pisma iz Niša: o hareimima*. Beograd: Delfi knjižare.
- Dimitrijević, Jelena J. 2021. *Sve Jelenine priče*. Beograd: Delfi knjižare.
- Dojčinović, Biljana. 1993. *Ginokritika. Rod i proučavanje književnosti koju su pisale žene*. Beograd: Književno društvo Sveti Sava.
- Dučić, Nićifor. 1871. *Iskrena riječ Srpkinjama*. U *Mlada Srbadija*. Beograd: broj 10, godina II.
https://digitalna.nb.rs/wb/NBS/casopisi_pretrazivi_po_datumu/P_390/1871/05/b010#page/0/mode/1up

- Drašković, Marija; Popović Obradović, Olga (1998). „Pravni položaj žene prema Srpskom građanskom zakoniku (1844–1946)“ u: Latinka Perović (ur.), *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka: Položaj žene kao merilo modernizacije*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Caird, Mona. 1897. *The Morality of Marriage and Other Essays on the Status and Destiny of Woman*. London: George Redway.
- Clark, Anna. 2005. *Female Sexuality from: The Routledge History of Women in Europe Since 1700*. Routledge.<https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203969120.ch3>
- Connell, R. W. 1995. *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Chodorow, Nancy. 1974. *Family Structure and Feminine Personality*. In *Women, Culture and Society*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Chodorow, Nancy. 1978. *The Reproduction of Mothering*. Berkeley: Univ. of California Press.
- Cvejić Jančić, Olga, „Brak između prošlosti i budućnosti“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 2/2009, Novi Sad, 2009, str. 63–87.
- Cvetković, Kosara (ur). 1913. *Viša ženska škola u Beogradu: Pedesto-godišnjica 1863-1913*. Beograd: Štamparija Dositj Obradović.
- Engels, Fridrih. 1979. *Poreklo porodice, privatne svojine i države*. Beograd: Prosveta, 16-56.
- Elis, Hevlok Henri. 1927. *Ljubavna veština*. Beograd: Napredak.
- Elis, Hevlok Henri. 1968. *O životu i seksu*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Fridan, Beti. 2010. *Problem koji nema ime*. U *Genero: časopis za feminističku teoriju i studije kulture* 14: 215-233.
- Frojd, Sigmund. 1981. *O seksualnoj teoriji: Totemi i tabui*. Beograd: Matica Srpska.
- From. Erik. 1985. *Umeće ljubavi*. Zagreb: Naprijed.
- Fuko, Mišel. 1978. *Istorija seksualnosti*. Beograd: Prosveta.
- Furneaux, Holly. 2014. *Victorian sexualities*.
<https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/victorian-sexualities>
- Gavrilović, Draginja. 2020. *Devojački roman*. Beograd: Broš.
- Gallop, Jane. 1982. *The daughter's seduction: feminism and psychoanalysis*. New York: Cornell University Press.
- Gay, Peter. *The Bourgeois Experience: Victoria to Freud, Volume II: The Tender Passion*. New York: Oxford University Press, 1986.
- Gay, Peter. *The Bourgeois Experience: Victoria to Freud, Volume IV: The Naked Heart*. New York: Oxford University Press, 1995.
- Gay, Peter. 2002. *Schnitzler's Century: The making of middle-class culture: 1815-1914*.
- Goldman, Ema. 1911. *Mary Wollstonecraft, Her Tragic Life and Her Passionate Struggle for Freedom*.<http://www.marxists.org/reference/archive/goldman/works/1911/wollstonecraft.htm>
- Goldman, Ema. 2001. *Anarhizam i feminizam: eseji*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Goldman, Ema. 1931. *Living my life*. The Anarchist Library.
<http://theanarchistlibrary.org/library/emma-goldman-living-my-life>
- Grand, Sarah. 1897. *The Beth Book*. New York: D. Appleton.
<http://www.gutenberg.org/files/28088/28088-h/28088-h.htm>
- Grant, Allen. 1895. *The Woman Who Did*.
<http://www.gutenberg.org/files/4396/4396-h/4396h.htm>
- Goldman, Ema. 2001. *Anarhizam i feminizam: eseji*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Habermas, Jirgen. 2012. *Javno mnjenje*. Novi Sad: Meditteran.
- Harvey, Karen. 2002. *The Century of Sex? Gender, Bodies, and Sexuality in the Long Eighteenth Century*.
The Historical Journal, Vol. 45, No. 4, pp. 899-916, Cambridge University Press.
<http://www.jstor.org/stable/3133533>

- Hauch, Gabriella. 2021. *Gender and revolution in Europe, 19th-20th centuries*. Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe [online], <https://ehne.fr/fr/encyclopedia/auteur-e-s/gabriella-hauch>.
- Hobsbawm, Eric. *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914–1991*. 1995. London: Abacus.
- Hughes, Kathryn. 2014. *Gender roles in the 19th century*. <https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/gender-roles-in-the-19th-century>
- Heilmann, Ann. 1996. *Mona Caird (1854-1932): wild woman, new woman, and early radical feminist critic of marriage and motherhood*. United Kingdom: University of Bradford. In *Women's History Review*, Volume 5, Number 1.
- Heilmann, Ann. 2004. *New woman strategies: Sarah Grand, Olive Schreiner, and Mona Caird*. Manchester: Manchester University Press.
- Haaland, Bonnie. 1993. *Emma Goldman: Sexuality and the Impurity of the State*. New York: Black Rose Books.
- Hegel, Georg Vilhelm Fridrih. 1989. *Osnovne crte filozofije prava*. 287-302. Sarajevo: Svjetlost.
- Hegel, Georg Vilhelm Fridrih. 1964. *Osnovne crte filozofije prava*. 150-156. Sarajevo: Svjetlost.
- Illouz, E. 1997. *Consuming the Romantic Utopia: Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Ignjatović, Tanja. 2011. *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranih odgovora zajednice*. Beograd: Rekonstrukcija ženski fond.
- Istorija srpskog naroda, knj. VI-1: *Od Prvog srpskog ustanka do Berlinskog kongresa (1804–1878)*. 1983. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Janković, Ivan. Mihajlović, Veljko. 2014. *Ilustrovana istorija jedne beogradske bludnice i njene borbe za ustavna prava 1813-1851*. Beograd: Čigoja štampa. (ćirilčni tekst)
- Jovanović, Slobodan. 1990. *Druga vlada kneza Mihaila*. U: *Vlada Milana Obrenovića I*. Beograd: BIGZ. (ćirilčni tekst)
- Jovanović, Slobodan. 1990. *Ustavobranitelji i njihova vlada (1838–1858)*. Beograd: BIGZ. (ćirilčni tekst)
- Jovanović, Vladimir. (1997). „Prostitucija u Beogradu u 19. veku“. *Godišnjak za društvenu istoriju*, IV(1), 8–24. (ćirilčni tekst)
- Karen, Offen. 2000. *European Feminisms, 1700–1950: A Political History*. Stanford: Stanford University Press.
- Kej, Elen. 1919. *Ljubav i etika*. Beograd: S. B. Cvijanović.
- Kej, Elen. 19~a. *Eseji o ljubavi i braku*, Knjiga prva. Beograd: Panteon.
- Kej, Elen. 19~b. *Eseji o ljubavi i braku*, Knjiga druga. Beograd: Panteon.
- Kej, Elen. 19~. *Eseji o ljubavi i braku*, Knjiga treća. Beograd: Panteon.
- Kej, Elen. *Izbor ljubavi*. Beograd: Svet. S. Debejević.
- Kollontai, Alexandra. 1911. *Love and New Morality*. In a pamphlet compiling *Sexual Relations and the Class Struggle* and *Love and the New Morality* (pages 15-26). Translation by Alix Holt. Published by the Falling Wall Press, 1972. <https://www.marxists.org/archive/kollontai/1911/new-morality.htm>
- Kollontai, Alexandra. 1927. *Red love*. New York: Seven Arts Publishing Co. <https://www.marxists.org/archive/kollontai/red-love/index.htm>
- Kollontai, Alexandra. 1909. *The Social Basis of the Woman Question*. In Alexandra Kollontai, *Selected Writing* (1977). Allison & Busby.
- Kollontai, Alexandra. 1921. *Sexual Relations and the Class Struggle*. In Alexandra Kollontai, *Selected Writing* (1977), Allison & Busby.
- Kolontaj, Aleksandra. 1934. *Slobodna ljubav*. Zagreb: M. Kelovića.
- Kropotkin, Petar. 2012. *Anarhizam i moral*. Beograd: Altomedia.

- Krstić, Nikola. 2005. *Dnevnik: Privatni i Javni život I*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Krstić, Nikola. 2005. *Dnevnik: Privatni i Javni život II*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Krstić, Nikola. 2006. *Dnevnik: Privatni život I*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Krstić, Nikola. 2007. *Dnevnik: Privatni život II*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Knjiženstvo: teorija i istorija ženske književnosti na srpskom jeziku do 1915. godine. „Jelena J. Dimitrijević“. Beograd: Projekat Knjiženstvo. Dostupno na: <http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/autorke/jelena-j-dimitrijevic> (pristupljeno 6. 6. 2026).
- Lakan, Žak. 1983. *Spisi*. Beograd: Prosveta.
- Locke, John. 1988. *Two Treatises of Government*. Edited by Peter Laslett. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mangum, Teresa. 1998. *Married Middle Brow, and Militant: Sarah Grand and the New Woman Novel*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Marković, Svetozar 1869. *Obmane srpske*.
<https://www.marxists.org/srpshrva/biblioteka/markovic/1869/1-lat.htm>
- Marković, Svetozar, 1872. *Srbija na Istoku*.
<https://www.marxists.org/srpshrva/biblioteka/markovic/1872/srbija-na-istoku/3.htm>
- Marković, Svetozar. 1987. Celokupna dela, knjiga II. Beograd: Narodna knjiga.
- Marković, Slobodan G. 2014. *Pesimistička antropologija Zigmunda Frojda*. Beograd: Dosije.
- Markovich, Slobodan G. 2023. *European Cultural Transfer in 19th-Century Serbia and How to Analyse the Europeanisation of Serbia*, in Idem (ed.), *Cultural Transfer Europe-Serbia: Methodological Issues and Challenges*. Belgrade: FPN and Dosije, 37-94.
- Markovich, Slobodan G. 2025. *Modern Serbia and Europe*, in Idem (ed.), *Serbia and the Balkans: Three Centuries of Ebrace with Europe*. Belgrade: ZBW and Faculty of Political Science, 39-137.
- Mil, Džon Stjuart, i Herijeta Tejlor Mil. 1995. *Rasprave o jednakosti polova*. Beograd: Filip Višnjić
- Mil, Džon Stjuart. 2008. *Potčinjenost žena*. Beogard: Službeni glasnik.
- Milanović, Jasmina. 2020. *Žensko društvo (1875–1942)*. Beograd: Službeni glasnik; Institut za savremenu istoriju.
- Millett, Kate. 1970. *Sexual Politics*. New York: Doubleday.
- Milenković Tanasije. 2023. *Tasin dnevnik I: Zapisi prvog srpskog policajca*. Beograd: Portalibris.
- Milenković Tanasije. 2024. *Tasin dnevnik II: Zapisi prvog srpskog policajca*. Beograd: Portalibris.
- Milinković, Jelena. 2013. „Devojački roman kao Bildungsroman“. *Književna istorija* 45 (149): 75–94.
- Milošević-Đorđević, Nada (ur.). 2021. *Život i stvaralaštvo žena članova Srpsko učeno društvo, Srpska kraljevska akademija i Srpska akademija nauka i umetnosti: Tom 1*. Beograd: SANU.
- Mitchell, Juliet. 1974. *Psychoanalysis & Feminism*. New York: Basic Books.
- Mišambled, Rober. 2016. *Orgazam i Zapad: Istorija užitka od XVI veka do danas*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Morus, Richard Lewinsohn. 1959. *Historija seksualnosti*. Zagreb: Zora / Naprijed.
- Obrenović, Natalija. 2016. *Moje uspomene*. Beograd: Srpska književna zadruha.
- Pantelić, Ivana. 2023. *Oslobođenje ženskinja: Prve srpske feministkinje i njihovi evropski uzori* u Marković (ur), *Kulturni transfer Srbija-Evropa u 19. veku*, Beograd: Institut za evropske poslove i Dosije studio. str. 197-215.
- Popović, Marko, Ristović, Milan, Timotijević, Miroslav. 2012. *CLIO. Istorija privatnog života u Srba*. Beograd.

- Pykett, Lyn. "Portraits of the Artist as a Young Woman: A Representation of the Female Artist in the New Woman Fiction of the 1890's" in Nicola Diane Thompson (Ed) *Victorian Women Writers and the Women Question*, UK: Cambridge UP, 1999.
- Pejtmen, Kerol. 2001. *Polni ugovor*. Beograd: Feministička 94.
- Radovanović, Stevan. 1981. *Srpske pesnikinje XIX veka*. Beograd: 9 maj.
- Reddy, William M. 2001. *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenwein, Barbara H. 2006. *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca: Cornell University Press.
- Rose, Jacqueline. 1982. *Feminine Sexuality: Jacques Lacan and the Ecole Freudienne*. London: Macmillan.
- Ruso, Žan Žak. 1989. *Emil ili o vaspitanju*. Beograd: Estetika.
- Scott, Joan W. 1986. "Gender: A Useful Category of Historical Analysis." *American Historical Review* 91 (5): 1053–1075. <https://doi.org/10.2307/1864376>
- Shulman, Alix Kates. 1988. *Red Emma Speaks: An Emma Goldman Reader*. New York: Humanity Books.
- Simić, Marina. 2023a. *Kulturni transfer i antropološka analiza u: Cross-Cultural Theories and Research*. Beograd: FPN, 87–98.
- Simić, Marina. 2023b. "The Idea of Cultural Transfer in Anthropology", in Slobodan G. Markovich (ed.), *Cultural Transfer Europe-Serbia: Methodological Issues and Challenges*. Belgrade: FPN and Dosije, 93-108.
- Subotić, Savka. 2008. *Uspomene*. Novi Sad: Matica srpska.
- Summerfield, Penny .2019. *Histories of the Self: Personal Narratives and Historical Practice*. London; New York: Routledge.
- Svirčev, Žarka. 2018. *Portret prethodnice: Draga Dejanović*. Bečej: Gradsko pozorište.
- Spasović B, Ivana. 2023. *Julijin balkon s pogledom na slobodu i druge priče iz 19. veka*. Beograd: Ključ.
- Stojaković, Gordana. 2018. *Savka Subotić: žena koja ništa nije prećutala*. Novi Sad: Akademska knjiga. (ćirilični tekst)
- Stolić, Ana. 2015. *Sestre Srпкиnje: Pojava pokreta za emancipaciju žena i feminizma u Kraljevini Srbiji*. Beograd: Evoluta. (ćirilični tekst)
- Streitmatter, Rodger. 2001. *Voices of Revolution: The Dissident Press in America*. Columbia: University Press.
- Tomić, Svetlana (ur.). 2013. *Valorizacija razlike: Zbornik radova sa naučnog skupa o Dragi Gavrilović (1854–1917)*. Beograd: KIZ Altera. (ćirilični tekst)
- Trask, Haunani-Kay. 1986. *Eros and Power: The Promise of Feminist Theory*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Vance, S. Carole. 1985. *Pleasure & Danger: Exploring Female Sexuality*. Berkeley Journal of Sociology, Vol. 30, pp. 205-212, Regents of the University of California <http://www.jstor.org/stable/41035350> .
- Vasiljević, Lidija. 2017. *Feminističke kritike; Pitanje braka, porodice i roditeljstva*. <https://princip.info/2017/02/03/lidija-vasiljevic-feministicke-kritike-pitanja-braka-porodice-i-roditeljstva/#rf8-19712>
- Viks, Džefri. 2019. *Šta je istorija seksualnosti?* Novi Sad: Knjiga 51.
- Vujošević, Dušan. 2015. *Gej knjiga*. Beograd: Ukronija.
- Vuletić, Vitomir. 1998. „Ujedinjena omladina srpska i društveni položaj žene“. U: Latinka Perović (ur.), *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka: Položaj žene kao merilo modernizacije*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 235–250.
- Vuletić, Aleksandra. 2002. *Porodica u Srbiji sredinom 19. veka*. Beograd: Službeni glasnik.
- Vuletić, Aleksandra. 2008. *Brak u Kneževini Srbiji*. Beograd: Zavod za udžbenike.

- Vuletić, Aleksandra. 2008. *Bračna politika u kneževini Srbiji*. Istorijski časopis, Vol. LVII str. 283-298.
- Vulstonkraft, Meri. 1994. *Odbrana prava žena: Sa kritičkim opaskama na politička i moralna pitanja*. Beograd: Filip Višnjić.
- Zaharijević, Adriana. 2010. *Postajanje ženom*. Beograd: RŽF.
- Zaharijević, Adriana. 2014. *Ko je pojedinac? Genealoško propitivanje ideje građanina*. Beograd: Karpos.
- Šmale, Wolfgang. 2003. *Istorija muškosti*. Beograd: CLIO.
- Šmale, Wolfgang. 2003. *Muškost i građanski moral u Evropi*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Helsinške Sveske. 2006. Broj 23. *Žene i deca: Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava.
- Williams, Raymond. 1958. *Culture and Society 1780–1950*. London: Chatto & Windus.
- Williams, R. 1961. *The Long Revolution*. London: Chatto & Windus.
- Williams, R. 1977. *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Часописи:

- Млада Србадија* (1870-1872), Нови Сад: Уједињена омладина српска.
- Јавор* (1862-1893), Нови Сад: Јован Јовановић Змај (ур.).
- Бубањ* (1896-1899), Беч: Српска омладина бечка.
- Домаћица* (1879-1914), Београд: Женско друштво.
- Женски свет* (1886-1894), Нови Сад: Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња.

Проф. др Марина Симић, ФПН – УБ,

проф. др Слободан Г. Марковић, ФПН – УБ,

др Ивана Пантелић, виша научна сарадница, Институт за савремену историју

доц. др Милош Ничић, ФПН – УБ.

Београд, 9. септембра 2026.